РЫТУАЛЬНЫЯ ВОБРАЗЫ ГОЛУБА І ГАЛУБКІ Ў ВЯСЕЛЬНЫХ ПЕСНЯХ БЕЛАРУСАЎ

Алена Паўлава,
навуковы супрацоўнік
аддзела фалькларыстыкі
і культуры славянскіх народаў
Цэнтру даследаванняў
беларускай культуры,
мовы і літаратуры НАН Беларусі

Голуб і галубка адносяцца да ліку арніталагічных вобразаў-сімвалаў, якія найчасцей ужываюцца ў вясельных песнях беларусаў. Ва ўяўленнях усходнеславянскіх народаў, у тым ліку беларускага, голуб заўсёды лічыўся птушкай святой, чыстай, «божай», як і бусел, жаўранак ці салавей. Паводле меркаванняў А.В. Гуры, «голуб як птушка «чыстая» проціпастаўляецца птушкам «нячыстым», драпежным» [16]. У тэкстах вясельных песень на кожным з этапаў шлюбнага абраду гэтыя арніталагічныя вобразы сімвалізуюць каханне, атаясамліваюцца з персанажнымі вобразамі: галоўнымі дзеючымі асобамі вясельнай урачыстасці – жаніхом і нявестай, а таксама сватамі, бацькамі маладых, свашкамі, дружкамі…

Засяродзім увагу на характарыстыцы вобразаў голуба і галубкі як увасабленні закаханых маладых на кожным абрадавым этапе вяселля. На самым першым з іх, давясельным, галоўная гераіня – дзяўчына, якая яшчэ не мае статусу маладой. Ёй сніцца сон, дзе галубы сімвалізуюць сватоў, тым самым прадракаючы хуткую змену ў жыцці [5]:

Ой, мамачка родная,
Разгадай мой дзіўны сон:
Галубы наляцелі,
На варотах паселі.
На варотах паселі
І жоўты шоўк развесілі.
Жоўты шоўк развесілі,
Золатам абсыпалі.
– Галубы – сваты твае,
Жоўты шоўк – дарогі твае,
Золата – слёзкі твае.

У тэкстах вясельных песень, якія суправаджалі сватанне, гучалі матывы ўзвышэння прыгажосці дзяўчыны-нявесты, а таксама ўзвялічвання пачуцця яе годнасці (белая, румяная, стройная, прывабная). Нездарма маладую параўноўвалі з лагоднай птушкай – шызакрылай галубкай, добрай парай стройнаму і прыгожаму малайцу, вобразам-сімвалам якога з'яўляецца голуб [7]:

Ай, хіцёр-мудзёр Яначка,
З-пад лесу ўзыйшоў хмаркаю,
Поле перайшоў дожджыкам
Пад двор падыйшоў ракою,
У вароціках стаў вярбою,
У сені ўляцеў галубком,
У хату ўвайшоў малайцом,
За столікам сеў панічом.
– Хадзі, мая дзеванька, сядзь ля мяне.
– Пачакай, Яначка, прыбяруся,
Па пояс золатам абаўюся,
А па плечанькі серабром.
Выпушчу касу к паясу,
Няхай мая косанька алее,
Няхай мая радзіна жалее.
Алее косанька да цвету,
Жалее радзіна да веку.

Даволі часта падчас сватання прыгожая цнатлівая дзяўчына атаясамліваецца з арніталагічным вобразам-сімвалам галубкі [7]:

Прыехалі мы на мяцёны двор,
Вынесіце нам цясовы стол,
Вып'ем да па кубачку,
Прыехалі мы па галубачку.
Па галубачку да па сіваньку,
Па дзевачку да маладзеньку,
Дай, божа, маладым добрую долю!

Сярод песень давясельнага перыяду вылучаюцца тэксты, цэнтральным матывам якіх з'яўляецца зварот жаніха да бацькі з просьбай збірацца ў сваты. У дадзеным выпадку голуб выступае ў ролі **птушкі – прадвесніцы перамен** у жыцці маладога, які раіцца з бацькам наконт будучага вяселля [5]:

Дай ў сенях галубок гудзе,
А на хату галасок ідзе,
Жанішок бацюхну
Да да ног падзе:
– Мой бацюхна родны,
Збірай маю радзінаньку,
Блізкую й далёкую,
Багатую й убогую.

На давясельнай стадыі, а дакладней падчас абраду сватання, найчасцей голуб выступае ў якасці вобраза-сімвала **жаніха**, а галубка – **нявесты**. У вясельных песнях гэтага абрадавага этапу прасочваецца матыў своеасаблівага выбару – жаніх прыязджае па маладую, якая па падвор'ю ходзіць і хаваецца [6]:

– Сівы-белы да галубаньку,
Ці быў жа ты на Дунаеньку,
Ці бачыў ты да галубаньку?
– Быў жа я ў сваёй цешчанькі,
Бачыў я сваю Мар'юхну.
Ходзіць яна па падвор'ю…

З прыведзеных радкоў вынікае, што голуб з'яўляецца паэтычным вобразам **жаніха**, а галубка – **нявесты**. Праз вобразы гэтых птушак перададзены такія рысы нарачоных, як вернасць і адданасць у каханні, а таксама гучыць матыў неразлучнасці птушак як сімвал еднасці маладых, нездарма ў абрадзе па сённяшні дзень вобразы гэтых птушак можна сустрэць паўсюль (на каравai, калі выпускаюць галубоў, на ручніках…) [7]:

Галубок з галубою
Селі сабе на дубочку,
Паціхоньку варкуюць:
– А мая ж ты галубка,
А мая дарагая,
Каб я тое ведаў,
Што ты мая будзеш –
Я б табе гарох насіў,
Я б табе сучавіцу,
З крыніцы вадзіцу.
Дзевачка з малойчыкам
Селі сабе за столікам,
Паціхоньку гавораць:
– А мая ж ты дзевачка,
А мая дарагая,
Каб я тое ведаў,

Што ты мая будзеш –
Я б табе дамы строіў,
Я б табе сады садзіў,
Я б табе сукні спраўляў,
Я б цябе карміў-паіў…
Называў міленькаю.

З матывам неразлучнасці птушак звязана веліч кахання маладых: «Як ляціць сіз **голуб**, зямля дрыжыць, // Ён вязець **галубку** пад крылышкам. // Як едзіць **Лявон**, зямля дрыжыць, колакал звоніць, // Ён вядзець **Ганну** пад ручаньку» [6]. Пры дапамозе вобразна-псіхалагічнага паралелізму ілюструецца непадзельнасць дзвюх пар закаханых: арніталагічных вобразаў (голуб, галубка) і персанажных (жаніх, нявеста).

У корпусе песень, прымеркаваных да абрадавага этапу «Чаканне маладога», з вобразам галубкі звязаны матыў развітання з бацькоўскім домам, «русай касой». Звернемся непасрэдна да прыкладаў [6]. Матыў развітання з бацькоўскай хатай вельмі яскравы ў дадзеных творах [6]:

Красна Алёнка сенечкі мяла,
Як галубачка гула.
А што сагнецца, што разагнецца,
Слезанькамі абальецца.

Калі маладая чакае маладога, то найчасцей у тэкстах песень пераважае функцыя развітальная, дзе дзяўчына развітваецца са сваімі сяброўкамі. Тут можна ўбачыць своеасаблівы пераход ад дзевачкі-галубачкі да жанчыны, якой з сяброўкамі ўжо не пагуляці [6]:

А лятали галубкі
Каля нізу ў лозанькі…
… Памаленьку, падружкі,
Не абатрыце серабра,
Не абламайце золата,
У мяне серабра таткіна,
У мяне золата мамкіна.

Іншай з’яўляецца функцыянальнасць вобразаў голуба і галубкі на абрадавым этапе «Вясельны поезд маладога», дзе галубы выступаюць у ролі сватоў [7]:

Наляцела галубоў полан двор.
– Пазнай, пазнай, галубушка, каторы твой.
Наехала баяраў полан двор.
– Пазнай, Аўдотка, каторы твой…

Трэба адзначыць, што вясельна-абрадавы комплекс вылучае корпус песень, якія бытуюць на Палессі, дзе менавіта сваты выступаюць у вобразе галубоў.

Абрадавы этап «пасад» суправаджаўся песнямі, у якіх галубы выконвалі функцыю **вестуноў** [4]:

У абрубленым да калодзезі,
Там дзевачка воду брала,
Ды на свой край паглядала.
Ажно ляцяць два галубочкі.
– Галубочкі вы сівенькія,
Заляціце на маю старонку,
Накажыце майму бацэньку,
Ці я сюды запрададзена,
Ці я сюды так аддадзена,
Як я сюды запрададзена,
То няхай адкупляюць,
Як я сюды так аддадзена,
То няхай адбіраюць.

У кантэксце прыведзенай песні гучыць матыў звароту дзяўчыны да галубоў з просьбай паляцець на яе родную старонку да любага баценькі, каб ён забраў яе з чужыны дадому.

У іншых песенных прыкладах паведамляецца аб маці маладзіцы, якая перад тым, як развітацца па заканчэнні вяселля, звяртаецца да **свацці**, называючы яе ласкава «галубіцай», просіць часцей адпускаць дачку-ластаўку ў госці да бацькоў, паважаць маладзіцу, лічыць яе гаспадыняй у хаце [3]:

Сваціца, галубіца, просім вас,
Пераляцела наша ластаўка да вас.
А вы ж ёй хоць піці, есці давайце,
Часцей яе к мамцы ў госцікі пушчайце.
Вы яе хоць трэсачкі насіць застаўляйце,
А ўсё ж гаспадынькай называйце.

У вобразе голуба на этапе «Вяртанне маладых дадому» паўстае **жаніх-зяць**. Адразу гэтыя ролі прадвызначаюцца пры дапамозе галубоў [6].

На этапе яднання маладых мы можам убачыць **жаніха** ў выглядзе «перавознічка-галубка». Хлопец просіць голуба перавезці яго на той бок [5]. Трэба адзначыць, што дадзены прыклад сустракаецца даволі рэдка, таму можна лічыць яго адзінкавым.

І зноў жа на этапе яднання маладых «галубачкі» сімвалізуюць **сяброўак** [7], але ролі ў іх розныя. Функцыю з’яднання маладых дапаўняе функцыя змены статусу. У якасці адзінкавага прыкладу можна сустрэць тэкст песні, дзе жаніха з нявестай на гэтым жа этапе могуць сімвалізаваць голуб з галубкай [7]. Вялікую групу складаюць песні, дзе вобразамі-сімваламі членаў **дружыны** з’яўляюцца галубы, сярод якіх голуб-жаніх: «Наляцела ***галубоў*** полан двор. // – Пазнай, пазнай,

галубушка, каторы твой. // Наехала баяраў полан двор. // – Пазнай, Аўдотка, каторы твой. // – Проціў печы, лапленыя плечы – то не мой. / На прыпечку, са скрыпачкай – скамарошка. // На ўслончыку, у каворчыку – дзевер мой. // На куце, у золаце – свёкар мой. // На коніке, у чырвоніке – вот то мой» [7].

На этапе развітання маладой з домам галубы сімвалізуюць **гасцей**, а сярод іх знаходзяцца голуб – жаніх ды галубка – нявеста [8]. Развітальная функцыя перададзена праз вобраз **галубкі-маці** [8]. Матыў суму бацькоў у сувязі з развітаннем дачкі з роднай хатай перададзены праз вобраз-сімвал галубкі: «Где ж наша ***галубачка***, // Што з намі піла, ела, // Ад нас паляцела? // У Януська сады цвілі, // Там яна села і пала // Да і нам наказала, // Штоб мы прыехалі // Да яе адведалі» [9].

Трэба адзначыць, што арнітаморфны вобраз-сімвал галубкі, надзелены жаночай сімволікай, атаясамліваўся ў тэкстах народных песень вясельнага перыяду не толькі з вобразам дзяўчыны-нявесты, але таксама з вобразам яе **маці**: «Ох, ***мамка-галубка***, // Мяне муж не любя. // Мяне муж не любя, // К сабе не галубя…» [10]; сваццямі і сяброўкамі маладой [5]:

– Свашачкі-галубочкі,
Мы з вамі да не біліся,
Мы з вамі да не сварыліся.
Свашачкі-галубочкі,
А мы з вамі да памірымся
Ды на шышачкі памяняемся.
– Дзевачкі-галубочкі,
Ды мы ж гэтага хацелі,
Штоб і з вамі памірыціся.

Апрача таго, у некаторых песнях уласнавясельнага перыяду вобраз голуба сімвалізуе **роднага малодшага брата маладой**, а вобраз галубкі – яе **найменшую сястрыцу**, аб чым сведчыць фрагмент з развітальнай вясельнай песні, што выконвалася падчас ад'езду нявесты з роднай хаты [8]:

…– Каб мая ж мама знала,
Мне б вячэру прыслала –
Сівенькім галубочкам
Тай найменшанькім браточкам.
Каб мая мама знала,
То б мне вячэру прыслала –
Сіваю галубкаю,
Найменшаю сястрыцаю.

Між іншым галубка складае пару не толькі з голубам, але і з іншымі птушкамі, напрыклад з салаўём [10]:

Да прыляцеў соловейко,
Сеў на лому.
Ой, скучненько мне самому.
Каб моя голубонька со мною,
Шчабятаў бы ўсю ночку я з ёю.
Да прыехаў Іваночку,
Сеў за столом.
Ой, скучненько мне самому.
Каб мая Насточка со мною,
Гаварыў бы ўсю ночку я з ёю.

Як сведчыць фактычны матэрыял, вобразы галубоў могуць выступаць у функцыянальнай ролі маладога і маладой, сваццi, членаў вясельнай дружыны, дружак маладых, тым самым адметна раскрываючы і дапаўняючы дадзеныя вобразы.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Анталогія беларускай народнай песні і прыпеўкі / Уклад. і прадм. А.В. Цітаўца.– Мінск, 2001.
2. Беларускі фальклор: Энцыклапедыя: У 2 т. Т. 1. Акапэла – Куцця / Рэдкал.: Г.П. Пашкоў і інш.– Мінск, 2005.
3. Беларускі фальклор. Хрэстаматыя. Выд. 2-е, дап. Склад. К.П. Кабашнікаў, А.С. Ліс, А.С. Фядосік, І.К. Цішчанка.– Мінск, 1977.
4. Вяселле на Гомельшчыне: фальклорна-этнаграфічны зборнік / Уклад., сістэматызацыя, тэксталагічная праца, уступны артыкул, рэдагаванне – І.Ф. Штэйнер, В.С. Новак.– Мінск, 2003.
5. Вяселле. Песні ў 6 кн. Кн. 1 / [Склад. Л.А. Малаш; муз. дадат. З.Я. Мажэйка; рэд. М.Я. Грынблат, А.С. Фядосік].– Мінск, 1980.
6. Вяселле. Песні. У 6-ці кн. Кн. 3 / [Склад. Л.А. Малаш; муз. дадат. З.Я. Мажэйка; рэд. М.Я. Грынблат, А.С. Фядосік].– Мінск, 1983.
7. Вяселле. Песні. У 6 кн. Кн. 4 / [Склад. Л.А. Малаш; муз. дадат. З.Я. Мажэйка; рэд. А.С. Фядосік].– Мінск, 1985.
8. Вяселле. Песні. У 6 кн. Кн. 5 / [Склад. Л.А. Малаш; Муз. дадат. З.Я. Мажэйка; Рэд. А.С. Фядосік].– Мінск, 1986.
9. Вяселле. Песні. У 6 кн. Кн. 6 / [Склад. Л.А. Малаш; муз. дадат. З.Я. Мажэйка; рэд. А.С. Фядосік].– Мінск, 1988.
10. Вясельная традыцыя Гомельшчыны: фальклорна-этнаграфічны зборнік / Укладанне В.С. Новак; Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны.– Мінск, 2011.
11. Гілевіч Н.С. Лірыка беларускага вяселля. / Уклад. і рэд. Н.С. Гілевіча.– Мінск, 1979.
12. Гілевіч Н.С. Паэтыка беларускай народнай лірыкі. Слова і вобраз. Паэтычны сінтаксіс. Гукапіс і рыфма.– Мінск, 1975.
13. Голас з невычэрпнай і жыватворнай крыніцы / Склад. У.В. Анічэнка.– Мінск, 1995.
14. Машынскі К. Усходняе Палессе / Казімір Машынскі; уклад., прадм., камент. У. Васілевіча; пер. Л. Салавей.– Мінск, 2014.
15. Песні Беласточчыны / Уклад. Мікола Гайдук.– Мінск, 1997.
16. Славянские древности. Этнолингвистический словарь. В 5 т. Т. 1. А (Август) – Г (Гусь) / Под ред. Н.И. Толстого.– М., 1995.
17. Фальклор у запісах Яна Чачота і братоў Тышкевічаў / НАН Беларусі, Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы; уклад., сістэматызацыя тэкстаў і камент. В.І. Скідана, А.М. Хрушчовай; уступ. арт. Т.В. Валодзінай; навук. рэд. А.С. Ліс.– 2-е выд.– Мінск, 2005.